

Попелюшко В. О. Щодо призначення Верховного Суду України в системі кримінальної юстиції / В. О. Попелюшко // Проблеми реформування кримінально-процесуального законодавства України на сучасному етапі: Матеріали круглого столу, м. Київ, 20 травня 2011 року. – К: Видавець Ліпкан О. С., 2011. – С. 47-49.

В. Попелюшко
доктор юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри правосуддя та
кримінально-правових дисциплін
Національного університету
"Острозька академія"

Щодо призначення Верховного Суду України в системі кримінальної юстиції

В Основному Законі України призначення Верховного Суду України не визначено, а лише вказано: "Найвищим судовим органом у системі судів загальної юрисдикції є Верховний Суд України" (ч. 2 ст. 125). Це дає можливість в свою чергу визначати його, в тому числі в системі кримінальної юстиції, Законами України. Такий стан речей відповідає припису п. 14 ст. 92 Конституції стосовно законодавчого порядку визначення судочинства, судоустрою та статусу суддів, яким Україна з часу прийняття Конституції уже скористалася двічі.

В Законі "Про судоустрій України" від 5 червня 1981 року на час прийняття Конституції України значилося, що Верховний Суд України як найвищий судовий орган України "здійснює нагляд за судовою діяльністю судів України в порядку, встановлюваному законодавством України" (в ред. від 24.02.94 р.). Суть наглядової діяльності Верховного Суду України полягала у перегляді судових рішень у касаційному порядку, в перегляді справ за нововиявленими обставинами, а у прямому розумінні цього слова у тому, що за протестом Голови Верховного Суду України, Генерального прокурора України та їх заступників він міг переглянути вирок, ухвалу і постанову, що набрали законної сили, будь-якого суду, за винятком постанов Пленуму Верховного Суду України (п. 1 ч. 2 ст. 384 КПК в ред. від 24.02.94 р.), і, тим самим, виправити кожне неправильне і несправедливе судове

рішення. Тобто, призначення Верховного Суду України зводилося до поновлення та забезпечення законності у відправленні правосуддя в державі у найбільш широкому розумінні цього слова.

За результатами реформування кримінального судоустрою та судочинства, що здійснювалося з метою приведення їх у відповідність вимогам Конституції України та визнанням Україною міжнародно-правовим договорам, Законом України від 21 червня 2001 року "Про внесення змін до Кримінально-процесуального кодексу України" перегляд судових рішень у порядку судового нагляду було скасовано і замінено на інший – перегляд Верховним Судом України (за клопотанням зазначених у законі осіб) судових рішень, що набрали законної сили, в порядку виключного провадження з підстав неправильного застосування кримінального закону та істотного порушення вимог кримінально-процесуального закону, які істотно вплинули на правильність судового рішення (гл. 32 КПК в ред. від 21.06.01 р.).

Новий Закон України "Про судоустрій України" від 7 лютого 2002 року через надання Верховному Суду України наведених вище повноважень поряд із переглядом справ у касаційному порядку та дачею судам роз'яснень з питань застосування законодавства визначив інше його призначення, а саме, що тепер він "здійснює правосуддя і забезпечує однакове застосування законодавства усіма судами України" (ст. 47). Таке призначення найвищого судового органу України жодних заперечень не викликало і відповідало європейській практиці, зокрема, наприклад, практиці ФРН, стаття 954 Конституції якої містить положення про те, що її найвищий судовий орган (сенат судів) створений "для забезпечення єдності судової практики". Але замість системи перегляду судових рішень у порядку судового нагляду іншого правового механізму, який забезпечував би, принаймні, "законослухняність і належну поведінку судді" (В. Маляренко), створено не було. Почали масово з'являтися незаконні, замовні вирoki, ухвали та постанови, можливості скасування яких та відновлення законності просто не стало, бо переглядом судових рішень за нововиявленими обставинами увесь їх обсяг не охоплювався, що для держави, яка іменує себе правовою (ст.1 Конституції України), є явищем аномальним.

У прийнятому новітньому Законі "Про судоустрій і статус суддів" від 7 липня 2011 р. законодавець взагалі не сформулював призначення Верховного Суду України та не усунув вказаного недоліку вітчизняного судочинства. Навпаки, він ще більше звужив кримінальну юрисдикцію найвищого судового органу, звівши її в розглядуваному тут плані, в тому числі змінами КПК, до перегляду судових рішень з підстави неоднакового застосування судом касаційної інстанції одних і тих самих норм кримінального закону щодо суспільно небезпечних діянь (крім питань призначення покарання, звільнення від покарання та від кримінальної відповідальності), що потягло ухвалення різних судових рішень (ст. 38 Закону, ст. 400¹² КПК). Тут мова навіть не про так звану "допускну процедуру" з екстраординарного перегляду Верховним Судом України справ, розглянутих по-різному Вищим спеціалізованим судом України з розгляду цивільних і кримінальних справ, а про саму суть так "усіченого" повноваження. Відомо ж бо, що між фактичними і правовими підставами постановлення судових рішень існує тісний взаємозв'язок та взаємозалежність. І якщо ці підстави невідільні, то й перевірку правильності застосування матеріального закону неможливо відірвати від перевірки правильності встановлення фактичних обставин справи, тому що неможливо перевірити правильність застосування закону, не вникнувши в суть справи. А тому новітнє ставлення законодавця до найвищого судового органу держави, його призначення та компетенції може викликати лише здивування.

Верховний Суд України як найвищий орган судової влади в системі судів загальної юрисдикції мав би залишатися органом забезпечення єдності судової практики в державі (тобто, по суті – органом визначення судової політики) та таким, що за виваженої, не адміністративної, а судової процесуальної процедури, мав би змогу переглянути будь-яке незаконне чи несправедливе судове рішення.

Європа знає обидва таких механізми, які працюють, до речі, досить успішно. Це, наприклад, перегляд судових рішень палатою з кримінальних справ із п'яти суддів Касаційного суду Франції, в тому числі в порядку так званої "касації в інтересах закону", ревізійний порядок перегляду судових рішень сенатом із кримінальних

справ (також п'ять суддів) Верховного Суду ФРН. Чому б не скористатися позитивним досвідом?